

• *Második fejezet* •

•

•

•

•

•

•

Elmúlt a tél is, csak a gondok nem múltak el. Hóolvadáskor Bács-Udvard még kiábrándítóbb fészeknek bizonyult, mint bármi egyébkor.

Pál az olvadásnak nem örült. Jobb volt a fagy, mert akkor a cipő lyukassága nem bántotta ennyire. De most a sáros nedvesség a cipőtalp lékein keresztül felszivárgott; föl, úgyszólván egészen az agyáig, az öntudatáig, a lelkéig, és sokszor úgy érezte, mintha csak azért teremődött volna a világra, hogy mindezt a piszkos és nedves pocsétát, ami az utcákat, a városokat, az egész világot merő egy kocsonyává teszi, neki kelljen magába szívnia, mint látkozott szivacsnak a tengert. Meddig fog ez tartani? Legalábbis ítéletnapig..

Bent a községházán nem kevésbé utálatos volt az élet. Egy nagyobb szobában öten körmöltek, illetve csak ő körmölt egymaga, folytonosan, reggeltől délig, déltől késő estig; szinte fanatikus dühvel körmölt, mert az szerzett neki némi megnyugvást, ha az írásaiba temetkezhetett. A többiek inkább lopták a napot; pletykákat tárgyaltak, de leginkább főztek. Úgy értjük, hogy szóbeszédben főztek – mint olyan szegény fráterek, akik igazán nem tudnak egyébről fecsegni. Csernyus, az iktató minden apropót mellőzve egyszerűen felvakkantott és kijelentette:

– Már akárki akármit mond, nincs jobb étel, mint a disznóorja édes káposztával.

Megjegyzem, senki sem mondott sem akármit, sem semmit, és így senki sem hangoztatott ellenkező véleményt. Ámde a magasröptű eszmecsere ezzel megindult, és a segédjegyző is közberöpítette érdekesítő magánvéleményét:

– Jónak jó, kivált újbórral. Az újbort azonban tisztán kell inni. Egy csöpp szódát sem hozzá.

– Szép. Azt akarja ezzel mondani, hogy én nem tettem le a jegyzői vizsgát? Tudhatná pedig, hogy a jegyzői tanfolyamot Becskereken tartják, és nekem nincs módomban, hogy távol éljek a családomtól... és különben is...

– Isten ments! Nem akartam én semmit sem mondani. Hiszen magának igaza van. Nem tehet másként. Maga nem tehet másként. Maga ilyen.

Pál azt várta most, hogy Olga számon kéri tőle újabb fogadalmát. Mikor ugyanis az öreg Sóti elhalt, Pállal töviről hegyire meghányták

vetették a helyzetet, és megállapították, hogy az öreg halála miatt a házasság lehetetlen, mert a harminc forint arra sem elég, hogy Pál a testvéreit meg az anyját tartsa; hanem úgy tervezték, hogy Pál beiratkozik a jegyzői tanfolyamra. Két hónapi szabadságot kér a községtől, és ez idő alatt az írnoki fizetése természetesen jár. Ebből élne a család. Ő pedig Becskereken, mialatt a tanfolyamot hallgatja, valamelyik ügyvédi irodában keres megélhetést. És ha megvan a jegyzői vizsga, a házasság tervét kevés akadállyal meg lehet majd valósítani.

Pál azonban tévedett, mert Olga nem emlékeztette semmire. Úgy viselkedett, mintha efféle ígéretről soha sem esett volna szó közöttük.

A fiatalembert a féltékenység kezdte gyötörni, de minthogy pironkodás nélkül igazán nem merhette Olgát a múltakra figyelmeztetni bölcsen (vagy bután? ily helyzetekben mindegy) hallgatott...

Olgával való és most már elég ritkán történő sétálgatása az utcán amúgy is kellemetlen volt neki. Tudta, hogy ha bemegy délután a hivatalba, ezzel fogadják:

– Nos, hogy van a kedves menyasszonya, Sóti úr? Láttuk, vele sétált.

Ez a kérdés igen jámbor, sőt kellemeskedni akaró kérdés, de Pált idegessé, csaknem beteggé tette... Vannak emberek, akik annyira eljelentéktelenednek, hogy minden helyzet, ami a szokástól csak egy tűnő percre is eltér, zavarba ejti őket. Vannak emberek, akik félnek egy új kalapot föltenni, akik nem tűznének virágot a kabátjukra, csak azért nem, nehogy bárki megszólítsa:

– Ejha, be szép virágja van!

Ezek az emberek elpirulnak, annyira csigabigák, annyira maguknak valók. És nővel nyilvánosan együtt mutatkozni a legsúlyosabb megpróbáltatásuk. Ilyen ember lett Sóti Pálból. A nyomor, a megalázkodás végezte rajta ezt a munkát. Ugyanezen sajátosságából folyik az a szokása, hogy kalapja karimáját mélyen legyűri, és lesütött szemmel jár az utcán, mintha a sáros földet érdekesnek találná. Ezt azért teszi, hogy lehetőleg ne köszönjön.

Ha mégis köszönnie kell, azt félszegen cselekszi, úgy, hogy belepirul. Valamikor nem így volt ez. Hetykén nézett az emberek szeme

•

közé, és amikor – néhány év előtt még Pesten – kávéházba járt, lehetőleg ahhoz az asztalhoz ült, ahonnet mindenki láthatta.

Nem volt ez röstellkedés, nem volt ez szégyenérzés sem. Több volt ezeknél. A férfias karakternek megecetesedése, amelyet sokan össze-
tévesztenek a szerénységgel. Hát igaz, az az állapot is neme (bizonyos fokig) a megalázkodásnak; de sajátképpen nem az, mert sértett öné-
zetet, a sors megvetését rejti a fakó álarc, mely csak néz, de látni nem
akar annyira sem, hogy a kalap karimája búsan konyul a szeme elé.

Nem a világmegvető bölcsnek, hanem a fegyencnek félnksége
ez, mely hovatovább magával hozza a tériszonyt. Ilyenkor a fegyenc
ki nem állhatja már a börtönudvaron való sétát, jobban kedveli a
celláját, ahol nem néz rá senki, sem kárörömmel, sem – ami ennél
is fájóbb – részvéttel. Sóti Pál ennek okáért gyűlölte az utcát, az
alföldi mezőváros utcáit, ahol minden tarka kutya ismerős. Csak
a hivatalt tűrte, mert ott nem kértek tőle egyebet, csak munkát.
Már otthon sem szeretett lenni. Nem, mert otthon pénzt kértek,
örökösen csak pénzt... Pedig egyebekben igazodni próbáltak hozzá.
Így például ösztönösen közös megegyezéssel – anélkül, hogy az
valamelyiküknek eszébe jutott volna – soha senki sem említette,
hogy látták az Olgával. Vagy hogy ma délután erre ment az Olga, és
beszölt egy percre. Tudta az anyja, tudták a testvérei – vagy ha nem
tudták, hát érezték –, hogy Olgáról beszélni nem szabad. Egy szót
sem szabad, amíg Pál a szülői hajlék falai közt tartózkodik. Csak
evett, csak cigarettezett és aludt. Egyebet nem csinált odahaza. (De
hát mi az ördögöt is csinálhatott volna?)

A kis öccse egyszer félenken – e kérelemre bizonyára napok óta
rettegve készült – így szólt hozzá:

– Jó bátyám, adjál három hatost rajztömbre!

– Mire?

– Rajztömbre.

– Minek az neked?

– A tanár úr parancsolta.

– Igen? Hát iskolába jársz? Hányadikba?

– Első polgáriba.

Pál elgondolkozott. Hogy repül az idő! Nem is tudta, komolyan,
nem tudta, hogy legkisebb öccse már első polgáriba jár. Azt hitte,

•

hogy még óvodás. Szórakozottan az egyik hűgára tévedt a pillantása, avatatlannak nem érthető okból megkérdezte tőle:

– Te, Kláríka, hány éves vagy?

– Huszonhárom.

– Már huszonhárom éves! Szent isten, hogy múlnak az évek! Azt hittem, hogy még csak tizenhat éves vagy!

Érthetetlenül nézett a szegény kis család Pálra. Megijedtek titokban, hogy Pál a nagy gondok miatt félrebeszél. Pedig dehogyan beszélt félre... Hiszen ez ama fölöttébb ritka pillanatok közül való volt, amikor Pál és a családja egymásról nyíltan gondolkoztak. Egyébként lelkeikben egyre kevesebb ismeretük volt egymás felől. Pál nem ismerte testvéreit, fogalma sem volt vágyaikról, nézeteikről, de a testvérei sem ismerték őt. Valamennyiüket azonban ismerte a sovány asszony, az egyre sorvadó anya, aki azonban csak némán, legföljebb sóhajtozva járt közöttük, és éjek idején, mikor mind aludtak, ő ébren virrasztott nem bírván elaludni a fájdalomtól és a sírástól. Meg kell adni, hogy gyöngéd anya volt, hogy sírni csak halkan mert, nehogy zokogásától fölébredjenek az alvók...

Hát így telt az eseménytelen, a szürke idő. Talán két vagy több esztendő is. Pál már egyáltalán nem beszélt Olgával.

Egy viharos elseje utáni napok egyikén, déli harangszókor hazafelé igyekezett ebédelni. (Krumpli, bab vagy efféle.) Nem ment a szokott legrövidebb irányban, hanem vargabetűt vett, úgyszólván a kertek alatt osont hazafelé. Ezt azért kellett cselekednie, hogy elkerülje Bata Gergő cipésmester boltját, amely közbeesik. Bata Gergő kétségtelenül les reá, és kegyetlenül rákiabálna néhány forintnyi tartozás miatt. Kerülő úton ment tehát, és pedig a főutcán keresztül. Kellemetlen egy feladat! Annyi emberrel kell találkoznia. A főutcán azonban sokkal kellemetlenebb találkozás érte, amelyet – ha lehetett volna – szívesen kicserélt volna egy Bata Gergővel való jelenettel.

•

Már késő minden, megugrani nem lehet: Olga szemközt jön vele, alig pár lépésnyire már.

– Jó napot, Pali! – köszöntötte vidáman. – Éppen magukhoz készültem. De mivel most szerencsére találkoztunk, fölmentve érzem magam e kötelességtől. Különben is kevés az időm. Még a percekkel is takarékoskodnom kell... Azt azonban tartozom kijelenteni, hogy máshova úgyszem mentem volna, csak magukhoz. Maguk nagyon jók voltak hozzám. Csókolgatom édesanyja kezét, csókolom a húgocskáit, az öcsikéit, maga pedig nyújtsa jobbját, édes barátom. Így. Nos, isten velem! Utazom. Illetve: elköltözöm.

– Hová?

– Amerikába.

Pál megdöbbenve ismételte:

– Amerikába?

– Igen, igen. Miért néz reám oly furcsán? Nem akarja elhinni?

– Elhiszem, de az egész oly váratlan, oly meglepő.

– Akinek eddig szóltam, mind ezt mondta. Meg tudom érteni, mert senkivel sem közöltem ezt a tervemet, amíg biztos nem lettem a dolgomban.

– Eszerint hát komoly a dolog!

– A lehető legkomolyabb.

– Abból, hogy búcsúzkodik, sejthető, hogy hamarosan el is utazik. Talán már ebben a hónapban, nemde?

– Ebben a hónapban? Hogyne. Éspedig ma este.

– Ma este? – kérdezte a férfi, és elsápadt. Aztán mintegy önmagának felelve, ismételte ezt a két szót:

– Ma este...

– Úgy van, Pál, még ma este. Nincs okom egy perccel se halogatni utazásomat... A reggeli postán már megkaptam a hajójegyvet is...

– És ilyen gyorsan elhatározta, hogy ma este! Igazán, túlságosan siet... Sőt, ha most nem találkozunk véletlenül...

– Elmentem volna magukhoz.

– És ha nem talál otthon?

– Megkértem volna édes jó anyját arra a szívességre, hogy adja át önnek legforróbb búcsúüdvözlétemet.

Elhallgattak. A férfi törte meg a csendet:

•

– És most hová megy?
– Egy New York-i gőzmalomba.
– Nem azt kérdeztem, hanem azt, hogy most, e percben merre megy...

– Furcsa! Hát ebédelni megyek.
– Hol ebédel?
– A nagyvendéglőben. Tudja, hogy ott kosztolok.
– Igen, hallottam. Ha megengedi, elkísérem odáig.
– Lekötelez.

Megint hallgattak, de most Olga vetette fel a szót:

– Mi baja?
– Semmi.
– Dehagynem. Nagyon rosszkedvűnek látszik.

Pál keserű mosollyal felelt:

– Gondolja? Igazán meglehet. És még kérdezi, hogy mi a bajom? Most Olgán volt a sor a csodálkozásban:

– Ejnye, ni, hiszen igaz. A régi emlékek...
– Úgy van. Az emlékek. Olga... És ha meggondolom, hogy maga képes lett volna eltávozni anélkül is...

– Hogy magával kezret fogjak? Igen, képes lettem volna rá. Nem tagadom. De talán így jobb is lett volna. Magának is.

– Nekem is?

– Igen. Magának is. De ezt csak most mondom, miután találkoztunk. Nem hittem volna, hogy ennyire szívén viseli ezeket a bolondságokat.

– Igaza van, Olga, bolondságok voltak. Már amennyiben körülbelül minden bolondság. Az is, hogy fellázadok a maga hirtelen távozásán, amibe pedig beleszólásom sincs.

Hosszabb hallgatás után Pál egész vakmerően ezt a kérdést dobta a leány szívébe:

– Szeret még? Mondja: szeret még?

– Igazán zavarba hoz ezzel a furcsa kérdéssel. Mire jó magának ezt tudni vagy nem tudni? Elégedjék meg annyival, hogy kijelentem... Várjon csak! Előbb ígérje meg, hogy nem ért félre!

– Megígérem.

•

– Látja, ígéret ez is. Nos, azt akarom kijelenteni, hogy nem tartozom azok közé, akik a füstbe ment reményeket összevették a be nem váltott ígéretek fogalmával. Én sokat gondolkoztam, és tiszta szívvel megnyugtathatom, hogy a köztünk történeteket legszebb emlékeim közé sorozom anélkül, hogy magát a remények lassú haláláért felelőssé tenném. Nem maga az, hanem a sors, a körülmények állása megmiegyéb, ami az ígéreteket megszegte. Erről egyikünk sem tehet... Sőt hálás vagyok a gyöngédségért, hogy még mindig tiszteli a régi és már kialudott álmokat...

– Estére tehát utazik?

– Utazom.

– És mi indította erre a gyors elhatározásra? – kérdezte Pál a színlelt érdeklődésnek azzal a fajtájával, mely épp az által, hogy el akarja hitetni, hogy a főkérdés már nem fontos, nagyon alkalmas a szív törbeejtésére. Nem kell ily ravaszkodáshoz pszichiáternek lenni: ösztönös képesség ez, mely mindenkinek megadatik adott helyzetben.

Olga hasonlóképp igyekezett úgy tenni, mintha a dolgok érzelmi részét már elintézettnak tartaná, de minden ügyeskedése mellett is látszott modorán, síráshoz közel álló mosolygásán, hogy elhatározásának ismertetésében (mert eközben pendíttelenül hagy más hűrokat) szomorú örömét leli.

– Elsősorban is a jobb megélhetés – mondta felindulást leplező, könnyed csevegő modorban, mert amíg Reichlinger malmában csak negyven forint volt a fizetésem, Amerikában ugyanannyi dollárt kapok.

– Kétszáz forint. Szép pénz.

– Bizonyára...

– És hogyan tett szert erre a kitűnő állásra? – kérdezte Pál, mintha ez a dolog érdekelné e percben leginkább.

– Szaklapokat szoktam olvasni. Azok egyikében hirdetést találtam. A New York-i cég oly hivatalnokot keresett, aki a malomszakmában jártas, és magyarul is tud.

– És angolul nem kell annak a hivatalnoknak tudnia?

– Már hogyne kellene. Ez magától értetődik.

– Maga tud angolul?

– Tudok.

– Régen ismerem, de ezt sohasem említette.

– Nem, mert csak mostanában szántam rá magam. Másfél év előtt. Másfél év óta könyvből tanultam az angol nyelvet igen praktikus módszer szerint. Lehet, hogy a kiejtésem nem pompás, de hát nem színésznőnek megyek, hanem levelezőnek. A levélnek pedig nincs kiejtése. Nos, nem igaz?

Pál szomorúan és vádlólag nézett a leány szemébe, mintha ezt akarta volna mondani:

– Engem a gondok és – minek tagadnám – a szerelem rágott évek óta... Téged nem. Te a világ legközönyösebb szívével rendelkezhetel, mert íme, miközben én szenvedtem és szenvedtem, te angolul tanultál... Mi több, kegyetlenül az arcomba vágod ezt, hogy majd kiég a szemem. Dicsekszel és gúnyolsz egyszerre; azt akartad értésemre adni, hogy te csak egy gyöngé nő vagy, mégis boldogulsz, és én, a férfi, nem bírtam megtenni érted, hogy lerakjam azt a nyomorult jegyzői vizsgát.

Kedve lett volna itt fennszóval is ekként folytatni gondolatait:

– Nos igen, bevallhatom, hogy a szerelem miatt nem bírtam tanulni. Azért nem tanultam Pesten sem, és azért bújtam a kávéházakat. Be furcsák is a férfiúra váró szegény leányok, akik azt követelik tőlünk a szerelem nevében, hogy dolgozzunk érettük, hogy küszködjunk érettük! Hazugság. A szerelem nem szárnyakat, de béklyókat ad az akaratnak. Nem te vagy a szerelem áldozata, te pártában maradt szűz; én vagyok az áldozat, aki miattad megrészegettem, miattad tönkrementem, miattad elzüllöttem. Nem vádollar érte, nem tehetsz róla, de ez így van. Ki kell ezt mondani, nem szabad szemérmesen takargatni. Ha nem lettem volna szerelmes, el tudtam volna menni két hónapra Becskerekre, és ott tanulni bírtam volna. De szerettelek, és bár kerültem, szégyenlősen elkerültem utóbb a veled való találkozásokat: nem lett volna és nem is volt erőm egy napra sem eltávozni arról a helyről, ahol te vagy. Nem láttalak, de tudtam, hogy láthatlak, ha akarlak. És megnyugvást találtam benne, hogy ugyanazt a levegőt szívod, amelyet én, hogy pár száz méternyi távolságban, idegen ház szobájában, de mégis a közelemben hajtod álomra estenden a fejedet. Hát így szeretlek én. És te viszont, aki nagyra voltál a szerelemmel, és szinte fitogtattad hűségedet, hogy

•

nem álltál férfiakkal szóba sohasem, szinte tüntetőleg adtad a hűség mártírját, aki vár, vár, egyre vár a vőlegényére, míg abból valaki válik, esetleg nem válik. Te, te itt tudsz hagyni mindörökre. Messzebb mégy, mintha sírba szállnál. A temetőbeli sírtól hosszában fél óra járás, mélységében pár arasznyi földréteg a távolság; de te Amerikába mégy, és egy egész óceánt ékelsz közibénk.

Sóti Pál azonban, mint eddig soha, úgy most sem volt az akarat embere. Nem mondta ki ezeket a szavakat, csak nézett azzal a szomorú szemével úgy, hogy a leány nem állta ki a nézését, és időszerűnek vélte elhatározása okait tovább ismertetni:

– Meg aztán az is sarkallt, hogy nálunk, Magyarországon keserves sor kenyérkereső nőnek lenni. Még Budapesten megjárja, ott már okosodnak az emberek annyira, amennyire magyar embertől telik, de vidéken, kivált a vidéki faluhelyeken egyenest maga a pokol a fajtámbeli nő helyzete... Nem is említem azt, hogy a főnököm, Reichlinger, bár igen derék, becsületes férfiú, nem tudja elfelejteni, hogy az apám... Mit szépítgessem?... Hogy az apám sikkasztott, és mivel az almáknak külön elméletük van a tekintetben, hogy nem esnek messzi a fájuktól, nos, Reichlinger, mint többször észrevettem, ügyelt a körmömre, hogy úgy mondjam...

– Micsoda? A piszkos...

– Ne heveskedjék, Reichlingernek joga van a pénzére úgy vigyázni, ahogyan csak tud. És végre is rá voltam szorulva a kenyérre...

– De hát miért nem szólt nekem? Fölpofoztam volna. Még ma fölpofozom.

– Ugyan! Maga nem tesz ilyet. Sokkal melankolikusabb kedély. És miért? Kiért?

– A menyasszonyomért! – akarta mondani Pál, de nem merte.

– És nem ez volt a legnagyobb baj – folytatta Olga –, hanem a kihívó, szemtelen pillantások. Itt az urak mind azt hiszik, hogy egy úri leány azért, mert árva, és mert a kenyerét munkával keresi... hát jó szóért, pár forintért megkapható.

– Borzasztó!

– Dehogyan borzasztó. Csak undorító. Vagy legalább is unalmas. Amerikában mindez másként van. Ott föltétlenül tisztelik a nőt, és kétszeresen tisztelik, ha kenyeret keres, ha dolgozik.

•

– Biztosítom róla, hogy itt is tisztelni fogják ezentúl. Majd én kitanítom őket tiszteletre. Mondjon neveket, Olga, mondjon neveket. Űgyis régi, titkos vágyam, hogy fölnyakaljak néhány figurát. Az egészségemnek tartozom ezzel, nem is említve, hogy...

– Nem is említve azt, hogy... Én már amerikai leánynak érzem magam, és megtiltom, hogy bárki a lovagias pártfogásába vegyen. Ha éppen pofozkodni volna kedvem, higgye meg, magam is elvégezném. De nincs kedvem. Sőt valami csöndes részvétet érzek e sunyi ábrázatú, fenevad mosolyú, nagyon, de nagyon ostoba fráterek iránt... És mit akar? Ellenségeket akar? Maga nincs berendezve ellenségek tartására. Ez nagyobb luxus, mint barátokat szerezni. Párbajozni akar? Honnét veszi rá a pénzt?

– Ne csúfoljon...

– Bocsánat, elfelejtettem, hogy maga a szegénységét szégyenli.

Most a nagyvendéglőhöz értek, és az ajtó lépcsőjén Olga megállt:

– Na, én most bemegyek ide ebédelni. Megéheztem, épp itt az ideje az ebédnek.

– Jó étvágyat!

– Köszönöm, van. Most már tud mindent?

– Tudok mindent.

– Nahát, isten áldja meg!

– Isten megáldja. Szerencsés utat – mondta Pál szomorúan, de nem mozdult. Megállt, és kis szünet után fölvetette a kérdést, amit utolsó reményül tartogatott:

– Tehát éjfélkor utazik?

– Nem. Már este. Különben nem érem el a fiumei hajót.

– Fél hétkor?

– Igen.

– Majd elkísérem a vasútra.

– Köszönöm. Tehát a viszontlátásig.

– A viszontlátásig.

Olga eltűnt a vendéglő ajtajában.

– Oh, mily ügyefogyott vagyok én! – morfondírozott a szomorú fiatalember. – Bemehettem volna vele, megihattam volna egy pohár sört... Annyi pénzem véletlenül van. És még beszélgethettünk volna... Utánamenjek? Ez nagyon nevetséges.

•

És Pál nem akart nevetséges lenni. Irigykedett és féltékenykedett most mindazokra, akik most délben a vendéglői asztaloknál együtt fogyasztják el ebédjüket Olgával. Kis hója, hogy sírva nem fakadt...

Olga tehát elmegy, örökre elmegy, ez bizonyos. És elmegy már ma! Vissza semmivel sem tarthatja. És úgy érzi, hogy jobban, emésztőbben, bensőségebben szereti, mint bármikor... Úgy érzi, hogy most még tanulni is tudna érte... Éjszakázni bírna, könyveket bemagolni bírna. Azaz még hajlandóbb lenne kiegyezni a sorssal a legborzasztóbb fizikai kínok tűrése fejében:

– Csak Olga itthon maradna!

Szörnyű áldozatokat kínált a sorsnak, hogy maga is megrettent. Vedd el, isten, az anyámat, a testvéreimet, mindegyiket, csak Olgát hadd meg a számomra... Talán enyhítette illetően gonoszságnak látszó alkudozásait az a körülmény, hogy maga is tudta, hogy csereüzletekbe a sors nem bocsátkozik, kiváltképp nem bevégzett tények után; de a jóisten, aki mindent megért, aligha róttta fel e gondolatokat halálos bűnökül, hiszen egy szenvedő, egy elkeseredett és a veszteségébe csaknem beletompult lélekből fakadtak, és sebzett madarak gyanánt lezuhantak egy-két szárnyrebbentés után az örök változhatlanság tengerébe.

Egész Bács-Udvard fel volt az Olga Amerikába költözésének hírével. Reggel még senki sem álmodta, este pedig már el is utazott; alig futja az időből, hogy a szenzáció kellőleg kitombolja, megérlelje és megemésze önmagát. A hírt Reichlinger gőzmalmos röpítette világgá. Méltatlankodott is egy kissé:

– Legalább egy héttel szólt volna előbb. Csak egy héttel... Honnét szerzek én könyvelőt ilyen hamar? De hát nem tehetek semmit. A lánynak igaza van. Amerikában sokkal többet fizetnek neki, és én nem fizethetek annyit.

A postamester felesége már végigkilincselte az ismerősöket.

– Én mindjárt gondoltam! Tudja, drága komaasszony, már hetekkel ezelőtt ajánlott leveleket küldött New Yorkba. Igen. És ma reggel pénzt kapott.

– Sok pénzt kapott?

– Legalább ötszáz koronát... És azonfelül a hajójegyet...

A postamesterné most suttogva folytatta:

•

– És tudja mi az érdekes komaasszony? Hogy a pénzt is, meg a hajójegyet is nem Amerikából kapta.

– Hát?

– Budapestről kapta.

– Ne mondja...

– Úgy bizony... Én nem hiszek ebben az amerikai mesében. A kicsike ugyan váltig azt magyarázza, hogy azért kapta Pestről, mert az a pesti bank volt utasítva a New York-i cég képviselőjében a pénz elküldésére... De hát... Ne szólj szám, nem fáj fejem.

– Hát azt hiszi, postamesterné lelkem?

– Én nem hiszek semmit. Én nem mondtam semmit. Fogadni mernék azonban, hogy a kicsikét Pesten várja valaki, akinek ötszáz koronái vannak szép leányok számára. Mindig mondtam én, hogy csendes tóban lakik a béka. Nagyon ravasz a kicsike: addig várt, várt, várt, amíg megtalálta a szerencséjét. Hja, a mai világban egy szegény leánynak nem szabad olyan kényesnek lennie. Jól teszi, azt mondom. Úgyesen csinálhatja úgy, hogy senki sem fog megtudni semmit... Miért ne? Én igazán nem hibáztatom. Ma már felvilágosodottabb világot élünk.

– Igaza van, lelkem postamesterné.

– Szép leány, derék, formás leány. Olyan szép, mint a boldogult anyja. Attól örökölte a természetét is. Én nem akarok a halottakról rosszat beszélni, isten őrizzen, de az anyja is értette a módját, ugyancsak élte világát annak idején. Kivált a tiszteket nagyon kedvelte. Jó, jó, csak azt mondom, hogy szívesen találkozott velük, ha néha-néha Szegedről kijött vadászatra néhány huszártiszt. Éppen csak hogy táncolt, mulatott velük. Isten őrizzen, hogy rosszra gondoljak. Dehogy.

Persze Sótieknál is tudták az eseményt. Annál inkább tudták, mert Olga a délelőtt folyamán náluk járt. Sajnálta, hogy Pált nem találta otthon, és arra kérte Sótinét, hogy adja át fiának a búcsú üdvözlését. A gyöngéd, jó lélek megijedt nagyon, amikor a kapu csapódott, és fia ismerős lépteit hallotta. Hogyan is készítse elő erre a váratlan esetre?

Pál igen szomorúnak látszott. Anyja tehát észrevette, hogy tud már mindent. Hát legjobb lesz elintézni a dolgot lehető gyorsan. „Essünk túl rajta” – bátorította magát a jó lélek, és remegő hangon kezdte:

•

– Az Olga elutazik.

– Tudom.

– Itt volt nálunk.

Pál meglepődött. Hogyan? Hiszen Olga neki azt mondta, hogy nem jön el hozzájuk, miután vele találkozott. Mit jelent ez az alakoskodás? Olga még eddig soha sem játszott a szavával.

– Mikor volt itt?

– Délelőtt. Sajnálja, hogy nem voltál itthon. Mondtam, hogy a hivatalban vagy, érted küldök. „Ne fáradjon, néni, ne küldjön senkit – mondta. – Csak arra kérem, hogy... Igen, hogy mondjam meg neked, hogy isten áldjon meg.”

– Köszönöm. Ez szép tőle. Különben pedig találkoztam vele, éppen most, hazajövet.

Ezután Sótinén volt a csodálkozás sora. Neki megvallotta Olga, hogy nem akar találkozni Pállal, mert ez nehezzé tenné a válást.

– Miért tagadta el Olga, hogy nálunk járt? – gondolkozott Pál. – Hiszen tudhatta, hogy úgymint kiderül. Zavarban volt... és összevissza beszélt, azt hiszem, meghatotta a velem való véletlen találkozás... Hiszen el akart kerülni. Tudta, hogy soha sem a főutcán keresztül járok haza... Talán szeret... Igen, még szeret egy kissé, és ezért került... De hát ha szeret is, ha még úgy is szeret – az ő szerelme egészen más! El fog utazni, el fog tőlem szakadni mindörökre, és ezzel vége...

Pál hozzá sem nyúlt az ebédhez, melyet a család nyomasztó csöndben fogyasztott el. Egyre-másra szítta a cigarettákat, ideges türelmetlenséggel járt le-föl a szobában. Valamin töprengett. Igen. Arról már lemondott, hogy Olgát visszatartja. De az együttlét utolsó óráit akarta megtoldani. Ha elkísérhetné vonaton Budapestig, esetleg még tovább: Fiuméig? Időt nyerne. Talán annyi időt, amennyi elégséges ahhoz, hogy a köztük levő kérdéseket tisztázzák. Utóvégre a múltat elintézni és a jövőt megsemmisíteni csak úgy, egy néma kézszorítással nem lehet, nem szabad. Olgát csak most szereti igazán, mert egyikük sem gyermek többé. Most már, igen: túrni, dolgozni, sanyarogni, mindent megtenni képes a keze, a szerelme, a hitvesi hűsége elnyeréséért, és beszélni, meggyőzően beszélni kell arról, hogy ami eddig volt, bolondság volt, de ami ezután következik, azzal számolni kell. Úgy van, megmondja Olgának a szemébe, és tegezni

fogja, mint régen, titokban: „Nem azért mégy Amerikába, mert többet keresel, hanem azért, mert itthon tűrhetetlen a helyzeted. De nem azért tűrhetetlen, mert fancsali mosolygással kételkednek a tisztességemben, hanem azért, mert szeretsz, mert szeretlek, és mert tudod, hogy így maradni, ennyiben maradni: elevenen való halál. Menekülsz hát idegen, nagyon idegen arcok közé, ahol egyetlen pillantás sem figyelmeztet keserű csalódásokra; menekülsz óriás gyárak füstjébe, mennydörgő gépek siketítő lármájába; pedig hiába menekülsz, mert aki elől futsz, veled tart, mint az árnyék. Az a valaki... saját magad vagy, szépséges virágszálam. Tükör, az van odaát is, a tengerek túlsó partján; és ha tükörbe nézel, arcod rózsáinak hervadását odaát is meglátod... Nem, egy pillanatig sem hiszem, hogy itthon tartóztatlak, csak azt akarom mondani, hogy... talán...”

Elhatározta a fiú, hogy Olgát, kerül, amibe kerül, elkíséri Fiuméig. Csak annyi pénzt szerezzen, amennyi odáig kell a vasúti jegyre. És vissza? Jöhet gyalog is, vagy... hiszen... Utóvégre csak nem hagyják bajban az itthonvalók. Kell tehát vagy tizenöt forint. Óriási összeg... Ha előleget kérhetne a község pénztárából. De nem kérhet. Van ott elég. Végiggondolt két-három jószívű ismerősén. Lehetetlen. Elég szép tőlük, hogy helyette fizetik a váltókölcsonök törlesztését és kamatait... Nem is merne velök találkozni...

Pedig elő kell teremteni azt a tizenöt forintot a föld alól is.

Soha életében nem fejtett még ki ekkora energiát. Valósággal nekiment a községházabeli embereknek. Egy-két forintjával pumpolta őket. De csak hat forint húsz krajcárt bírt összeszedni. (Azt mondta, anyjának kell gyógyszerre, és elsején visszafizeti.) Kevesebb a semminél! Keserűen tapasztalta, hogy eredményekhez nem elég az energia: idő is szükséges. Ha legalább egy nappal szólt volna előbb Olga...

Közben délutáni fél négy lett. El akart oldalogni a hivatalból (mások gyakran megteszik, ő most tette volna először), de a főszolgabíró, az öngyilkos Csitáry utódja, egy igen erélyes és hepciáskodó fiatalember, éppen hivatalvizsgálatra jött. A jegyző furfangos mesterkedéssel úgy intézte, keverte, igazgatta a dolgokat, hogy a főszolgabíró a Sóti Pál íróasztalánál kezdje a dolgát. Bizonyára azért, hogy a főszolgabíró jó kedvre hangolódjék látván, hogy nincs

•

egy restancia sem. Hát nem is volt... De közben hatra járt az idő, és Sóti Pálnak alig maradt annyi érkezése, hogy előbb hazaszaladjon, és anyjának titokban a fülébe súgja:

– Édesanyám. Egyikőjük sem jöjjön ki a vasútra! Négyszemközt akarok beszélni Olgával.

Ez is vagy tíz percnyi idővesztést okozott. Korholta is önmagát érte, és megfogadta, hogy a jövőben letesz arról a céltalan és ostoba szokásáról, hogy a kérnivalót mindig utolsó pillanatra hagyja. Igen, a jövőben határozottabb, és cselekvőbb lesz. A jövőben? De hát mit vár a jövőtől?

Már alkonyodott, amikor kiért a kis vasúti állomásra. Olga már jóval előbb kint lehetett, és izgatottan járkált az elkerített peronon.

– Azt hittem, elfelejtkezett az ígéretéről.

– Oh, dehogyan, nagyon sok dolgom volt ma délután. Tehát utazik, ugye?

– Ebben biztos lehet. Már feladtam a poggyászomat. Még csak vasúti jegyet kell váltanom, Pestig.

– Majd én elvégzem ezt. Ne kelljen tolongania a pénztárnál.

– Köszönöm...

Pál ismét talált ürügyet, mellyel mondanivalóját halaszthatja, noha csak az imént tett erős fogadást, hogy ezután nem él ezzel a céltalan szokással. Hiszen pár fillérért egy vasúti szolgálattal volna a jegyet, és nem kellene vagy tíz perccel megrövidíteni az együttlétet. Mikor a jeggyel visszajött a peronra, akkor meg ostoba általánosságokat fecsegett.

– Csak ilyen szép idője legyen a tengeren is, Olga.

Meg aztán ilyen buta kérdés:

– Mikor ér Budapestre?

– Próbáljon aludni a vonaton.

– Legjobb lesz, ha Kiskőrösön vacsorázik. Ott tíz percig áll a vonat.

Érezte pedig, hogy a percek elrohannak. Szinte látta a távolból közelgő gyorsvonatot, mely rémes mohósággal nyeli a perceket, fogyasztja az utat, és hagyja hátra a telegráfpóznákat. Egyszer csak mind elfogynak a telegráfpóznák, és megáll a vonat, itten, az állomáson. Tehát rajta, meg kell szólítani Olgát, a szívén. Előbb még riadtan

keresett valami fix pontot, valami kínálkozó alkalmat, amihez egy kicsit hozzá lehetne kötni a kérlekedést. És csakugyan! Kócos kis parasztlány, szurtos képű, mezítlábas, besurrant a peronra, vajmi együgyű, hihetőleg lopott virágokból kötött kis csokorral, hátha eladja. Sóti Pál hozzásietett, alkudozott és két hatoson megvette a virágokat.

– Útravalóul, Olga...

– Köszönöm. Nagyon köszönöm.

– Persze, hamar elhervadnak ám ezek a virágok... És a tengerbe hajítja majd, ugye?

– Hogy képzél ilyet? Megőrzöm. Elteszem emlékül. Megengedi, hogy viszonzozzam?

Kiválasztott egy vérpiros rózsát a csokorból, és Pál kabátjára tűzte.

Most megszólaltak a jelzőharangok, és az állomásfőnök karján a vörös szolgálati szalaggal, a sínek közé ment. Az utasok is kitódultak. Néhány perc múlva itt a gyorsvonat.

– Olga! Kérdezek valamit... Sohasem szándékozik visszajönni?

– Soha.

– Látogatóba sem?

– Soha sem.

– Hát éppen ezért ne haragudják, ha valamire figyelmeztetem. Van itt egy sír, ahol a maga jó szülei nyugosznak. Bizonyára gondja lesz rá, ugye, hogy minden évben, halottak napján...

– Igen, esetről esetre küldök majd pénzt a temetőcsősznek...

– Jó. De felhatalmaz engem, hogy gondját viseljem a sírnak. És én majd időnként értesíteni fogom... És ha bármi egyéb elintézni valója lenne, csak írjon.

– Mi sem természetesebb.

– Mihelyt megérkezik, értesít, hogy nem történt semmi baja...

– Okvetlenül. Ezt megígértem az édesanyjának is.

– Úgy? Tehát beszélt vele! Miért tagadta el, hogy nálunk járt? Vallja be, nem akart velem találkozni... Meg akart előlem szökni.

– Nem akartam megszökni, Pál. Ne firtassa ezt a dolgot... Szórazokozottság. Nagyon siettem, hisz ilyen hosszú útra való készülődésben azt sem tudja az ember, hol a feje...

•

Most berobogott a gyorsvonat. Prüszkölve, szűkülve, zihálva állt meg, mint egy heves vérű szörnyeteg, amelyet nehéz pórázon tartani.

– Egy perc! Tessék beszállni!

– Isten áldja meg, Pál!

– Isten áldja meg, Olga!

Olga sietve tűnt el egy másodosztályú kocsiában, de csakhamar látható lett annak egyik nyitott ablakában.

– Indulás! Mehet!

A vonat már mozgott. Pál a kupé ablaka alatt követte a vonat lassú mozdulását. Később már szaladnia kellett.

– Isten áldja meg, Pál!

– A viszontlátásig, Olga!

Ekkor már elég gyors iramodást vett a vonat, és a kerekek kattogása, a mozdony sístergése és zihálása nagy zajt ütöttek: Vajon hallotta-e Olga, hogy a „vizontlátásra”? Mintha válaszolt volna valamit, de ezt már nem lehetett érteni. Pál csak a fehér keszkenőt látta, amelyet Olga lobogtatott. Aztán nem látta azt sem, mert sűrű fekete füstbe borult az egész állomás. A füstből a távolodó és most már teljes gyorsasággal tovairamló vonat egyre tompuló robogása hallatszott. Mire a robogás egészen elhalkult, a füst rétegekbe ritkult, és a sínek fölött lengett, mintegy hosszú-hosszú gápszfátyol.

Az őt kinyitotta az állomás végén levő sorompókat, és a várakozó szekerek átdöcögtek. Az állomásfőnök visszament az irodába. Elrohant a gyorsvonat, csak a telegráfdrótok zümmögtek még...

Egészen bealkonyodott.

Pál befelé indult a községbe, melyet rég látott vagy talán még sohasem látott ily kicsinyesnek, ily szomorúnak és elhagyatottnak, mint mostan. A vasúttól a községig vezető gyalogúton ballagva sétatálcájával idegesen ütögette a bokrokat... Milyen csöndes, milyen tikkadt est. A hold tányérja fölbukkan a Tisza-parti füzesek mögül, és néhány kutya felelget egymásnak, amitől még nyomasztóbb a csend. És ebben a csöndben, valahonnét távolról, zakatolás hallatszik...

A gyorsvonat, mely kérlelhetetlen mohósággal fogyasztja a telegráfpoznákat és kilométerköveket...

Pál megállott. Hallgatta a szinte mérhetetlennek rémlő megsziszégből szűrődő kattogást, mely egyre tompulva egy kis macska

dorombolásához hasonlított... Hallgatta, amíg egyszer csak nem hallotta.

Elárvultnak, egyedülvalónak érezte magát, és kedve lett volna lefeküdni a földre, és bevárni a halált.

De a kötelességek! A család!

És azt mondta Olgának, hogy: „A viszontlátásra!”

Igen: a viszontlátásra... Mintegy önkívületben, félhalkan ismételte:

– A viszontlátásra!

Még visszafordult egy pillanatra, az állomás felé. Mintha azt várta volna, hogy Olga szalad onnét feléje, hogy:

– Nem utaztam ám el! Tréfa, rossz tréfa az egész.

De hát nem jött onnét senki sem. És rosszul tette, hogy visszaneézett. Rosszul, mert amint pillantását végigjártatta a homályos síkon, pásztortüzet vett észre. És a pásztortűz csillogása bánatát maróvá, szívbemarkolóvá tette; valami szédületből eszmélt föl, és tisztán, élesen látta a helyzetet.

Lépteit meggyorsítva ment egyenesen haza. Otthon senki egy szót sem mert szólani. Mindenki hallgatott. Csak amikor már későn, a testvérek aludni tértek, szólt hozzá az anyja:

– Elutazott?

– Igen, anyám, elutazott! Oh, anyám, én vagyok a legboldogtalanabb ember a föld hátán! – kiáltott, és zokogásba csuklottak a szavai.